

KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XXIII. ÉVFOLYAM, 2018/4. SZÁM

Ady Endre
1877–1919

*Tied vagyok én nagy haragomban,
Nagy hűtlenségben, szerelmes gondban
Szomoruan magyar.*

SZÁZ ÉVE MENT EL A PÁNYVÁS MÉN

Dr. H. Tóth István dolgozata – Juhász Ferenc szavaival élve – „a konok szívű, üstökösláng-tekintetű táltosfiúról, a küldetéses költőről”, vagyis Ady Endréről szól, aki 1877. november 22-én Érmindszenten született és kis híján egy évszázada, 1919. január 27-én Budapesten halt meg. Akikért szól az írás: a ma és a holnapok magyarul olvasói.

(10–13. oldal)

ISKOLAI VIZIT

REFORMÁTUS LÍCEUM TISZAPÉTERFALVÁN

A 2017/2018-as tanév végén a kárpátaljai magyar tannyelvű, középfokú oktatást nyújtó iskolák közül a Tiszapéterfalvai Református Líceum elbálgató diákjai szerepeltek a legjobban a külső független értékelésen (ZNO), s megyei viszonylatban, tehát az ukrán tannyelvű intézményekkel összevetve is kimagasló teljesítményt nyújtottak az emelt szintű érettségi vizsgákon.

(4–5. oldal)

ISKOLAI VIZIT

Tanárhiány Csongoron – és nemcsak Csongoron...

(6. oldal)

HONISMERET AZ ISKOLÁBAN

A hagyományos gazdálkodás, a népi mesterségek tárgykészletének bemutatása az iskolamúzeumokban és szakköri foglalkozásokon

(7–9. oldal)

ERDŐPEDAGÓGIA

Iskola az erdőben

(14–18. oldal)

TANKÖNYV

Amit el lehet venni, az nem jog, hanem privilégium

*Gondolatok egy ukrán tan-
könyv kapcsán*

(19–21. oldal)

PEDAGÓGUSPORTRÉ

Kulin Judit: „Legfontosabb feladatom megőrizni Ungváron a magyar nyelvű oktatást”

(24–25. oldal)

ISKOLATÖRTÉNET

Egy tipikusan szovjet iskola születése

*A Nagyberegi Nem Teljes Köz-
zépiskola létrehozásának rövid
története*

(26–29. oldal)

HONISMERET

Vértanúság a haza és a nemzet szolgálatában

Báró Perényi Zsigmond élete és szerepe a reformkorban, valamint az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban

(30–31. oldal)

SZAMBOROVSKYKYNÉ DR. NAGY IBOLYA*

Egy tipikusan szovjet iskola születése

A Nagyberegi Nem Teljes Középiskola létrehozásának rövid története

Interdiszciplináris terület, a helytörténet kategóriájába is sorolható vállalkozás feltárni egy település oktatási intézményének történetét. Erre teszünk kísérletet mi is alábbi tanulmányunkban, bár terjedelmi okokból nem a kezdetektől napjainkig tárjuk az olvasó elé Nagyberég egykori mezőváros református felekezeti iskolájának történetét, csupán az 1944–46 közötti években végbement szovjetesítését, körzeti oktatási intézménnyé történt átalakítását kíséreljük nyomon levéltári források alapján. Bár a fennmaradt írott források sok esetben hiányosak, zömében iskolai dokumentáció maradt ránk, ám a kutatási területünkhöz tartozó hasonló témák korábbi feltárása lehetővé tette számunkra a hiányosságok többségének kiküszöbölését.

A VILÁGTÖRTÉNELEM ALULNÉZETBŐL

Az addig a távolban zajló háborús események akkor kezdtek beszivárogni a falu hétköznapjaiba, amikor 1944. március 19-én a német csapatok megszállták Magyarországot, s március 22-én délután Ungvárra is bevonultak. Antal István vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletére 1944. március 31-ével – a felsőfokú oktatási intézmények kivételével – az országban mindenütt véget ért a tanév. Az I. magyar hadsereg vereséggel végződött kolomeai offenzívája után, április 1-jén Sztójay Döme miniszterelnök rendelete alapján a Tisza vonalától keletre eső területeket – tehát Kárpátalját is – hadművelési területté nyilvánították.¹ Április 7-én a belügyminisztériumban tartott bizalmas értekezleten a jelenlévők szűk körével ismertették az ominózus 6163/1944. BM VII. res. rendeletet,² amelynek értelmében először a VIII. csendőrkerületben – vagyis Kárpátalján – kezdik el az ország teljes „megtisztítását”, a zsidók összegyűjtését.³ A Beregszászi járás zsidóságának gettóba kényszerítése április 16-án kezdődött el,⁴ a sok ezer embert Beregszász városában, a Winkler, a Kont és a Vári⁵ téglagyárakban, valamint az úgynevezett Weisz-tanya gazdasági épületeiben zsúfolták össze.

A nagyberegiek mindennapjait az dúlta még fel, hogy a harci események kézzelfogható közelségbe kerültek, amikor a falutól 8 km-re található Beregszász vasúti nagyállomását⁶ 1944. szeptember 16-án délben a két hullámban végrehajtott szőnyegbombázás szinte teljesen lerombolta.⁷ A szovjet légitámadások egyértelműen jelezték, hogy a falut előbb-utóbb eléri a háború. Állandó és látható magyar katonaság azután jelent meg a faluban, hogy az I. magyar hadsereg parancsnoksága 1944. október 17-én úgy döntött, folytatja a magyar csapatok visszavonását a Tisza mögé.⁸ A viszonylag rendezett visszavonulást biztosító V. hadtest október 23–26. között súlyos védelmi harcokat vívott Szolyva és Munkács térségében a túlerőben lévő, s harckocsikkal is megerősített szovjetekkel.⁹ Az intézkedés szerint Nagyberegnél a 16. gyalogos hadosztály utóvéd zászlóalja állomásozott.¹⁰ A szovjet csapatok október 26-án kora délután egy átkaroló hadművelet eredményeként egyszerre érték el a települést Munkács és Beregszász felől.¹¹

Nagyberég református közössége ekkoriban a korhoz képest viszonylag modern, nagy és kifejezetten oktatási célokra emelt iskolaépülettel rendelkezett,¹² illetve hat választott és rendes kinevezéssel rendelkező tanítója volt.¹³

AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNY SORSA A HÁBORÚ SODRÁBAN

Ahogy azt fentebb már említettem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezésére 1944. március 31-ével Nagyberegen is véget ért a tanév és április 1-jén kiosztották a bizonyítványokat.¹⁴ Az iskola bezárta kapuit, mivel a vidék hadművelési területté lett nyilvánítva.

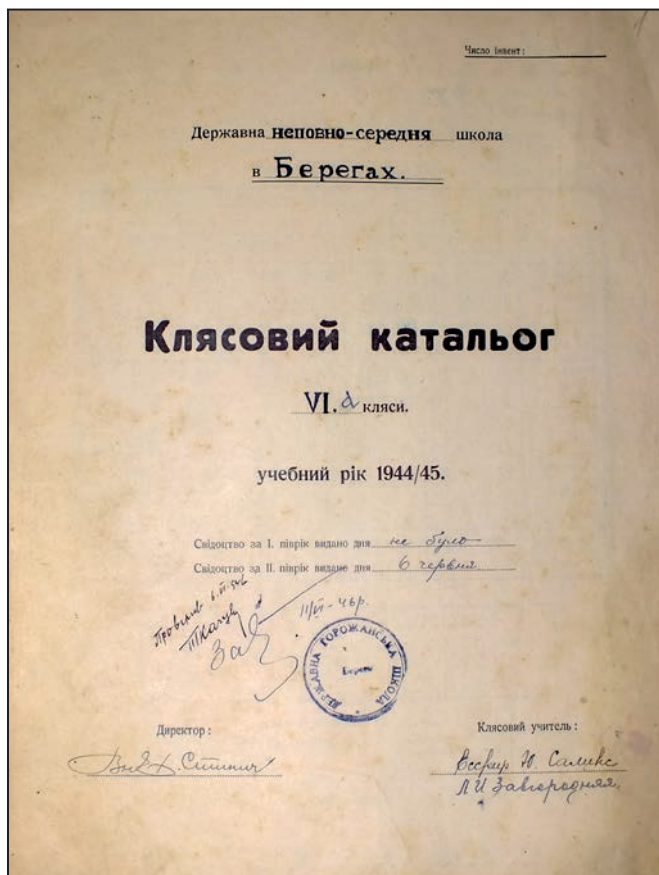
A Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban (KTÁL) hiányosan fennmaradt dokumentumokból¹⁵ az azonban egyértelműen kitűnik, hogy bár kelet felől rohamosan közeledett a front, az 1944/45-ös tanévet – igaz, nem szeptember 1-jén, hanem 11-én, de – megkezdték „istentisztelettel és évnyitó ünnepélyvel.”¹⁶ Ám miután a magyar kiugrási kísérlet sikertelenül végződött, s az I. magyar hadsereg parancsnoksága úgy döntött, a magyar csapatokat a Tisza mögé vonja vissza, abba kellett hagyni a tanítást. Nagyberegen az éppen csak megkezdett 1944/45-ös tanévben az utolsó tanítási nap (29 nappal az iskolakezdes után) október 17., kedd volt.¹⁷

Egy héttel később a falut megszállták a szovjet csapatok, és segítségükkel nagyon gyorsan lezajlott a községi előljáróság cseréje.¹⁸ Mindeközben nemcsak Nagyberegen, de egész Kárpátalján igen eseménydús napok követték egymást, hisz a csehszlovák és a szovjet hatalom egymásnak feszült. 1944. november 13-án a IV. Ukrán Front vezérkara parancsot adott ki, hogy háromnapos munkára köteles jelentkezni minden hadköteles magyar és német nemzetiségű kárpátaljai férfi.¹⁹ 19-én megalakult Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártja, 26-án pedig Munkácson Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságának első kongresszusán kimondták „Kárpátontúli Ukrajna Szovjet Ukrajnával történő újraegyesülését”. Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944. december 5-én létrehozott egy 17 fős közoktatási megbízotti hivatalt Pedagógiai Bizottság néven, amely átvette az iskolaügyek irányítását a Néptanács közművelődési osztályától.²⁰ A bizottság élén Ivan Kercsa professzor állt, aki 6. számú rendelkezésében arra szólította fel a pedagógusokat, hogy jelentkezzenek korábbi iskoláikban és kezdjék meg a tanítást.²¹ Ugyanezen a napon a 7. számú határozatban rendelkeztek az idegen kiadványok elkobzásáról.²² Ennek értelmében minden nép-, közép- vagy szakiskola igazgatósága záros határidőn belül köteles volt újraleltározni könyvállományát, s abból kivonni, illetve megsemmisíteni minden:

- magyar és német nyelvű tankönyvet;
- magyar és német irodalmat eredeti nyelven és fordításban egyaránt;
- népellenes kiadványt, bármely nyelven és kiadásban;
- magyar revizionista földrajzi térképet;
- népellenes fasiszta illusztrációt és plakátot;
- a magyar helytartó arcképét és mindenkiét, aki Kárpátontúli Ukrajna idegen megszállására emlékeztetett.²³

Megkezdődött tehát az iskolák politikai átvilágítása. Nem volt ez másképpen Nagyberegen sem. Ám a KTÁL beregszászi részlegén a település iskolájáról az 1944/45-ös tanévről csupán a csonka osztálykönyvek maradtak fenn. Arról, hogy konkrétan

*A szerző történész, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

(Forrás: KTÁL 430. fond, 1. opisz, 64. őrzési egység)

mikor és hogyan folytatódott az oktatás a falu egyetlen iskolájában, a megmaradt iratok nem beszélnek. Nincs utalás arra sem, hogy mikor indították újra a tanítást. Azt viszont tudjuk, hogy a közeli Beregszászban november 18-án már újra beiskolázták a tanulókat.²⁴

Eddigi kutatásainkból ugyanakkor tudjuk, hogy a vidéken 1944 késő ősztől berendezkedő szovjethatalom közoktatásért felelős szerve végül is megengedte, hogy a csonkára sikeredett 1944/45-ös tanévet minden iskolában, amelynek nem pusztult el az épülete, az addigi rend szerint fejezzék be. Ám arra, hogy ez Nagyberereg vonatkozásában hogyan valósult meg, mind ez idáig nem találtunk írásos nyomot.

Átnézve a beregszászi tanügyi körzetnek a levéltárban jelenleg hozzáférhető 1944. évi iratait, azt tapasztalhatjuk, hogy magyar iskolákról nem találtunk említést, csak ukrán iskolába íratott magyar gyermekekről, meg ukrán és orosz tannyelvű iskolákban dolgozó tanítókról és tanárokról.²⁵ A magyar nyelvű iskolai oktatásról az első említés a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa által 1945. április 15-én Ungváron kiadott rendeletben olvasható, amely engedélyezte az ukrán népiskolákban magyar párhuzamos osztályok és önálló magyar iskolák megnyitását, amennyiben azt a szülők kérvényezték. A határozat hangsúlyozta, hogy a magyar osztályokba csak és kizárólag magyar nemzetiségű gyermekeket lehetett beiskoláztatni.²⁶ A fentebb említett források arra engednek következtetni, hogy az 1944/45-ös tanévben a magyar nyelven oktató intézményeket a hatalom nem tekintette magáéinak, hisz csak az ukrán tannyelvűekről rendelkezett.²⁷ Ennek fényében talán nem véletlen, hogy nem találtunk említést a nagyberegi magyar iskola osztályairól semmit az 1945 őszt megelőző időkből.

A NAGYBEREGI HÉTOSZTÁLYOS ISKOLA „SZÜLETÉSE”

A levéltárban csak az 1945/46-os tanévből maradtak fenn osztálykönyvek, amelyek fejlécén a Державна неповна-середня школа в Берегах felirat áll (amit valahogy így lehetne lefordítani: Nagyberegi Állami Nem Teljes Középiszkola, s ami jelenleg magyarul általános iskolának felelne meg). Az osztálykönyvek egyikén olvasható a nagyberegi iskola első igazgatójának vezetékeve is – Sztinics.²⁸ Az új oktatási rendszer egységesítésének egyik első lépése az iskolák hivatalos bélyegzőjének leírása volt,²⁹ s ennek alapján készült az osztálykönyv borítóján látható pecsét is: a település neve alatt egy ötágú csillag látható. Van még egy érdekesség ezen a pecséten, méghozzá a felirata, mivel ez áll rajta: «Державна горожанська школа Береги», ami magyarul Beregi Állami Polgári Iskolát jelent, miközben ugyanennek a lapnak a legfelső sorában a Nagyberegi Állami Nem Teljes Középiszkola felirat olvasható.³⁰ Az eset nem egyedülálló, mivel eddigi kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy az 1944/45-ös tanévben a magyar nyelven oktató hétosztályos iskolákat továbbra is polgárinak nevezték más településeken is.³¹

Az 1945/46-os tanévet már szeptember 1-jén kezdték és május 17-én zárták. Erről a tanévről a Nagyberegi Református Népiszkola cseh időszakában, az 1933/34-es tanévben tankötelesek névjegyzékét tartalmazó magyar nyelvű naplóban fennmaradt egy érdekes bejegyzés. Ugyanis a 24. lap hátoldalán egy cirill betűs tanköteles-listát találunk, amely 1945. december 31-én lett lezárva. Ez a névjegyzék rengeteg információt tartalmaz azon túl, hogy akkor 285 beiratkozott tanuló volt a nagyberegi iskolának.³² A dokumentum minden kétséget kizáróan bizonyítja, hogy az addig magyar tannyelvű iskolában már 1945-ben ukrán tagozatot nyitottak. Adatkivonással és rendszerezéssel azt is megtudhatjuk, miként oszlottak meg a magyar és az ukrán tagozat diákjai, illetve osztályonként hány tanuló iratkozott be. E szűrés eredménye lett az 1. táblázatba szedett adatsor.

1. táblázat. A Nagyberegi Nem Teljes Középiszkolába beiratkozott tanulók létszám és tagozatok szerinti megoszlása az 1945/46-os tanévben

Osztály	Magyar tagozatra beiratkozottak	Ukrán tagozatra beiratkozottak	Összesen
1.	39	15	54
2.	30	5	35
3.	20	3	23
4.	30	8	38
5.	20	31	51
6.	18	18	36
7.	13	11	24
8.	-	24	24
Mindösszesen:	170	115	285

(Forrás: saját szerkesztés a KTÁL 430. fond, 1. opisz, 55. ügyirat anyagai alapján)

A táblázat számadatait nézve azonnal felmerül a kérdés, miért nincs a magyar tagozaton 8. osztály, miközben az ukránra 24 tanuló iratkozott be? A választ keresve megszürtük az ukrán 8. osztály tanulóinak névsorát lakhely és születési év szerint. Az eredmény egyik szegmensét a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat. *A Nagyberegi Nem Teljes Középiszkola ukrán tagozatú 8. osztályos tanulójának születési év szerinti megoszlása az 1945/46-os tanévben*

Születési év	Tanulók száma	Életkoruk 1945-ben
1921	2	24
1924	3	21
1926	1	19
1927	7	18
1928	2	17
1929	1	16
1930	3	15
1931	4	14
Év nélkül	1	-
Mindösszesen:	24	

(Forrás: saját szerkesztés a KTÁL 430. fond, 1. opisz, 55. ügyirat anyagai alapján)

A település szerinti megoszlás pedig a következőképpen alakult:

- Alsóremete = 20 fő,
- Felsőremete = 1 fő,
- Hmelnik = 3 fő.

Vagyis a vizsgálat eredményeként kiderült:

– hogy egyetlen 8. osztályos tanuló sem volt nagyberegi;
– illetve hogy míg a magyar 7. osztályos tanulók 12-13 évesek voltak, addig az ukrán 8. osztályban (ahogyan az a 2. táblázatból is kitűnik) 14 éves volt a legfiatalabb és 24 éves a legkorosabb tanuló. Tehát olyanokat vettek fel az ukrán tannyelvű 8. osztályba, akik valamilyen oknál fogva nem fejezték be a népiskolát.

Más szempontból is érdekes ennek a 8. osztálynak a kérdése, mivel a korabeli törvények szerint a Szovjetunióban a nem teljes középiszkola akkor hétosztályos általános iskolát jelentett, amelynek a nevét 1947-re módosították egységesen hétosztályos iskolára. Vagyis azoknak, akik általános iskolai végzettséget igazoló bizonyítványt akartak szerezni, valójában a 7. osztályban lett volna a helyük.

Említettük már, hogy ebben a korszakban Nagybereg lakossága anyanyelvét tekintve 98%-ban magyar volt. Ez egy újabb kérdést vet fel: hogyan lehetséges, hogy a település iskolájának:

- a) egyáltalán volt ukrán tagozata;
- b) s az ukrán tagozatban ilyen magas volt a tanulói létszám?

A választ e kérdésre ugyancsak a tankötelesek névjegyzékének elemzése adja meg. Az adatok lakhely szerinti szűrésének eredményét a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat. *A Nagyberegi Nem Teljes Középiszkola ukrán tagozatára beiratkozott tanulók településenkénti megoszlása az 1945/46-os tanévben*

S/szám	Település neve, ahol a tanulók éltek	Tanulók száma
1.	Alsóremete	49
2.	Felsőremete	24
3.	Nagybereg	10
4.	Beregújfalú	7
5.	Hmelnik	6
6.	Szuhaboronka	4
7.	Lukova	2
8.	Ilnica	2
9.	Beregszász	1
10.	Rakas	1
11.	Lipcsa-Poljana	1
12.	Tiszaújfalú	1
	Mindösszesen:	108

(Forrás: saját szerkesztés a KTÁL 430. fond, 1. opisz, 55. ügyirat anyagai alapján)

A táblázatot nézve újabb kérdés merül fel: a jobbsó cellában szereplő végösszeg miért nem egyezik az 1. táblázat harmadik oszlopának végösszegével, amely az ukrán tagozatra beiratkozottak összlétszámát mutatja? Erre a kérdésre az eredeti névjegyzék újabb szűrése adta meg a választ: mert az egykori névsoriró nem minden ukrán tagozatra beírt gyermek neve után töltötte ki a „melyik településen él” rubrikát. Ez okozta a hét fős eltérést! Az is kiderül a táblázatból, hogy nem nagyberegi gyermekekkel töltötték fel az ukrán tagozatot, hanem elsősorban a mezőváros mindenkorai vonzáskörzetébe tartozó két ukrán/ruszin ikertelepülés – Alsó- és Felsőremete iskolaköteleseiből.

Az adatok rendszerezésének eredményeként nyert információkat vizsgálva felmerül, hogy miért nem alkalmazta az új hatalom e két szláv település, Alsó- és Felsőremete esetében Kárpátöntúli Ukrajna Néptanácsa 1945. július 20-i 63138-V/1945. számú rendeletének 2. pontját, amely szerint „minden helységben új iskolát kell nyitni, ahol nem kevesebb, mint 20 iskoláskorú gyermek él”.³³ Az adatok azt mutatják, hogy Alsóremetén (49 tanuló) és Felsőremetén (24 tanuló) is meghaladta az iskoláskorúak száma a rendeletben megszabott iskolaalapítási határt. Vajon miért utaztatták inkább mindennap ezeket a gyerekeket a második vagy harmadik falu iskolájába? Netalán a nagyberegi iskola nemzetiségi összetételét óhajtották „felhígítani”?

A fennmaradt levéltári forrásokból sikerült részlegesen rekonstruálni a tanulói létszámokat és az osztálytanítók nevét.

Amit még tudni lehet a Nagyberegi Hétoosztályos Iskoláról, az az, hogy az 1945/46-os tanév második felében Sztincin igazgató helyére egy Lengyel Ivan nevű, ugyancsak ukrán/ruszin ember került. A következő, 1946/47-es tanévet a közoktatásban már Kárpátalján is a teljes szovjetesítés éveként könyvelhetjük el. Magyar tannyelvű iskolában egészen 1956-ig nem lehetett érettségi bizonyítványt szerezni, mivel nem engedélyezték középiszkolák nyitását. A Nagyberegi Hétoosztályos Iskola hivatalosan 1953. augusztus 16-án kapta meg az engedélyt a középiszkolává minősítésre.³⁴ A magyar tanulók érettségihez addig csak ukrán tannyelvű középiszkolában juthattak, amelyből a Beregszászi járásban összesen egy volt, magában Beregszász városában.³⁵

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM Publikálatlan források

A magyar párhuzamos osztályok és iskolák nyitásáról. A beregszászi körzet tanfelügyelőjének 1050/1945. számú, 1945. május 3-án kelt rendelete. Lásd: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 27. lap

A munkahely-igénylési kérvény benyújtásáról. Kárpátöntúli Ukrajna Néptanácsa 1944. december 29-én kelt 40.02.I-IV. szám alatti határozata. Lásd: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 3. lap

Az 1944/45. tanév befejezéséről. A beregszászi körzet tanfelügyelőjének 1086/1945. számú rendelete. L.: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 28. lap

Az iskolai bélyegzők szövegéről és formájáról. A beregszászi körzet tanfelügyelőjének 23/1945. számú rendelete. L.: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 1. lap

Az ország területének egy részén a különleges közigazgatási szabályok életbelépéséről. A m. kir. Minisztérium 1944. évi 1440. számú rendelete, a Budapesti Közlöny 1944. április 14-i, 83. számában jelent meg. Lásd: Rendeletek tára <http://www3.arcanum.hu/rendtar/opt/a090217.htm?v=pdf&a=start> (utolsó letöltés: 2015-12-10)

Kárpátöntúli Ukrajna Néptanácsa 26-V-1944. számú rendelete. Lásd: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 5. lap

KTÁL 430. fond (A nagyberegi református elemi népiskola iratai), 1. opisz, 1–91. ügyiratok

Lásd a KTÁL 433. fondját: Берегівська горожанська школа
KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat

Részletintézkedés a Tisza mögé történő visszavételre. Hadtörténelmi Levéltár, II. Fond, 1652. fősorozat (A m. kir. 16. gyaloghadosztály iratai).

4. táblázat. A Nagyberegi Nem Teljes Középfiskola tanítói és az osztálylétszámok az 1945/46-os tanévben

Oszt.	Magyar tagozat osztálytanítója	A tanulók létszáma	Az adatok ügyirat-száma	Ukrán tagozat osztálytanítója	Az adatok ügyirat-száma
1.	Husztai Margit	39	78. és 81., ^a	Kovács Ilona (okt. 4-ig) Cseresnya Mihajlo (márc. 21-ig) Helevan Marija	81
2.	Sztinics Rozália	30	82	?	
3.	Husztai Margit	24	85	?	
4.	Főri József	34	86	?	
5.	?	?		Sztadnik I. M.	81., ^a
6.	Felcak Anna	21	91	?	
7.	?	?		?	
8.	nem volt			?	

(Forrás: saját szerkesztés a KTÁL 430. fond, 1. opisz táblázatban jelzett ügyiratai alapján)

Архів Управління Служби Безпеки України в Закарпатській області / Ukraina Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Megyei Főosztályának Levéltára, 7. fond, C-54. ügyirat.

Приказ №18 по Бережской СШ от 16 августа 1953 г. // Книга приказов №1 директора школы по вопросам кадров за 1952–1955 гг., листок 12.

Korabeli sajtócikkek

Вісник Народної Ради Закарпатської України / Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának Közlönye/ 1944. december 15.

KOVÁCS Judit: Körzetünk iskolaügye a tanév elején. Vörös Zászló, II. évf., 71. (80.) szám. 1946. szeptember 1.

Постанова НРЗУ // Молодь Закарпаття, 29 липня 1945 р.

Szakt munkák, tanulmányok, cikkek

BALOGH Sándor: Sorsüldözötték. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992.

BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után 1939–1945. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza, 2005.

FEDINEC Csilla: A rendszerváltás Kárpátalja oktatásügyében 1944–1945-ben. Pánsíp, 1997/3.

KARSAI László: A végső döntésképtelenség. Századok, 148. évf. 2014. 1. szám.

Magyar Zsidó Lexikon. Szerk.: Ujvári Péter, 1929. 109. o. A kötet HTML változata elérhető: <http://www.elib.hu/04000/04093/html/index.htm> (utolsó letöltés: 2015-12-10)

MOLNÁR Judit: A zsidók utazásának korlátozásától korlátlan deportálásukig. Századok, 148. évf. 2014. 6. szám.

SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya: A szovjet hatalom megjelenése és berendezkedése Beregszász magyar iskoláiban (1944–46). Történelmi vázlat. Acta Academiae Beregsasiensis, 2016.

UNGVÁRI Krisztián: Mesterterv? A deportálások döntési mechanizmusa. Századok, 149. évf. 2015. 1. szám.

JEGYZETEK:

¹ A m. kir. Minisztérium 1944. évi 1440. számú rendelete, amely Az ország területének egy részén a különleges közigazgatási szabályok életbe lépéséről címet kapta, a Budapesti Közlöny 1944. április 14-i, 83. számában jelent meg. L.: Rendeleték tára <http://www3.arcanum.hu/rendtar/opt/a090217.htm?v=pdf&a=start> (ut. letöltés: 2015-12-10)

² Karsai László szerint a rendeletet a németek készítették, s csak átadták azt a magyar szerveknek. Erről bővebben lásd: KARSAI László: A végső döntésképtelenség. Századok, 148. évf. 2014. 1. szám, 195. o.

³ MOLNÁR Judit: A zsidók utazásának korlátozásától korlátlan deportálásukig. Századok, 148. évf. 2014. 6. szám, 1358. o.

⁴ UNGVÁRI Krisztián: Mesterterv? A deportálások döntési mechanizmusa. Századok, 149. évf. 2015. 1. szám, 28. o.

⁵ Beregszászban téglagyárat a Kont, a Winkler és a Vári családok alapítottak. Utóbbi családot a két világháború között Vári Sándor képviselte, aki 1928-ban téglagyárosként Beregszász város zsidó hitközségének elnöke volt. Erről lásd: Magyar Zsidó Lexikon. Szerk.: Ujvári Péter, 1929. 109. o. A kötet HTML változata elérhető: <http://www.elib.hu/04000/04093/html/index.htm> (ut. letöltés: 2015-12-10)

⁶ Beregszász vasúti nagyállomására jelentős szerep hárult az élelmiszer- és hadianyag-szállítás szempontjából.

⁷ BALOGH Sándor: Sorsüldözötték. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992. 6. o. (a továbbiakban: BALOGH 1992)

⁸ BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után 1939–1945. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza, 2005. 243. o.

⁹ Uo. 244. o.

¹⁰ Hadtörténelmi Levéltár (HL) II. Fond, 1652. főcsoport (A m. kir. 16. gyaloghadosztály iratai), Részletintézkedés a Tisza mögé történő visszavételre, 2. lap

¹¹ Архів Управління Служби Безпеки України в Закарпатській області / Ukraina Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Megyei Főosztályának Levéltára (a továbbiakban: UBSZKHL) 7. fond, C-54. ügyirat, 1. lap

¹² A falu- és egyházközösség 1907-ben épített egy öt elemi iskolai tanteremből, illetve egy óvodai helyiségből álló új iskolaépületet.

¹³ KTÁL 430. fond, 1. opisz, 75. ügyirat, 6-7. lapok

¹⁴ KTÁL 430. fond, 1. opisz, 58–61. ügyiratok

¹⁵ Ezek zömmel a Nagyberegi Református Elemi Népiskola látogatási és mulasztási könyvei.

¹⁶ KTÁL 430. fond, 1. opisz, 74. ügyirat, 55. lap

¹⁷ Lásd: Uo., 70, 72–75. ügyiratokban

¹⁸ Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy az 1941-es népszámlálás adatai szerint Nagybereg lakosságának 98%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát, a falu vezetésében mégsem kaptak helyet.

¹⁹ Nagyberegéről 326 férfit vittek el a parancs alapján, akik közül 33-an soha nem térhettek már haza.

²⁰ FEDINEC Csilla: A rendszerváltás Kárpátalja oktatásügyében 1944–1945-ben. Pánsíp, 1997/3. 32. o.

²¹ A határozat szövegét lásd: Вісник Народної Ради Закарпатської України /Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának Hírmondója/ 1944. december 15. 14. o.

²² Uo.

²³ Висщя, Таміла. Три сходинок до самоствердження. Освіта, трудова і громадянська діяльність жінок Закарпаття. Ужгород, Ліра, 2006. c.190.

²⁴ Erről bővebben lásd: SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya: A szovjet hatalom megjelenése és berendezkedése Beregszász magyar iskoláiban (1944–46). Történelmi vázlat. Acta Academiae Beregsasiensis, 2016.

²⁵ A Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944. december 29-én kelt 40.02.IV. szám alatti határozata A munkahely-igénylési kérvény benyújtásáról. L.: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 3. lap

²⁶ A beregszászi körzet tanfelügyelőjének 1050/1945. számú, 1945. május 3-án kelt rendelete A magyar párhuzamos osztályok és iskolák nyitásáról, L.: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 27. lap

²⁷ A beregszászi körzet tanfelügyelőjének 1086/1945. számú rendelete Az 1944/45. tanév befejezéséről. L.: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 28. lap

²⁸ KTÁL 430. fond, 1. opisz, 78. ügyirat, 2. lap

²⁹ A beregszászi körzet tanfelügyelőjének 23/1945. számú rendelete Az iskolai bélyegzők szövegéről és formájáról, L.: KTÁL P-2595. fond, 1. opisz, 4. ügyirat, 1. lap

³⁰ KTÁL 430. fond, 1. opisz, 78. ügyirat, 2. lap

³¹ L.: a KTÁL 433. fondját: Берегівська горожанська школа

³² KTÁL 430. fond, 1. opisz, 55. ügyirat, 28. lap

³³ Постанова НРЗУ // Молодь Закарпаття, 29 липня 1945 р.

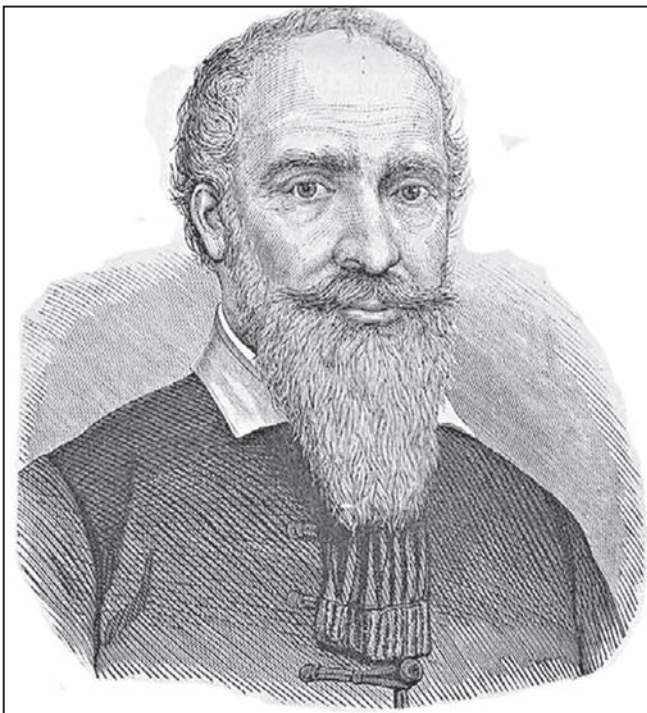
³⁴ Приказ №18 по Бережской СШ от 16 августа 1953 г. // Книга приказов №1 директора школы по вопросам кадров за 1952–1955 гг., листок 12.

³⁵ KOVÁCS Judit: Körzetünk iskolaügye a tanév elején. Vörös Zászló, II. évf., 71. (80.) szám. 1946. szeptember 1. 2. o.

Részt vett Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos perének fellebbviteli tárgyalásában. Wesselényi esetében a felmentésre, Kossuth perében pedig a legenyhébb büntetésre szavazott.

1835-ben megkapta Ugocsa megye főispáni tisztjét, annak ellenére, hogy az országgyűlésben az ellenzék oldalán szerepelt. 1835-ben az újonnan megalakult Magyar Tudományos Akadémia is igazgatótanácsának tagjává választotta. Az MTA oldalán ma is látható a Holló Barnabás készítette dombormű, amely az 1825–27-es országgyűlés legfontosabb alakjait ábrázolja.

Az 1839–40-es diétán is részt vett, de az 1843–44-es országgyűlésen volt a legaktívabb Perényi. Támogatta a magyar nyelv hivatalossá tételét, kiállt a szabad királyi városok elavult rendszerének rendezése mellett, támogatta az

Perényi Zsigmond arcképe a Vasárnapi Újságban (1871)

Alsótábla ellenzéki feliratait, szorgalmazta a vallási viszálykodás megszüntetését, kiállt a lelkiismereti szabadság mellett. Fontosnak tartotta a közlekedési viszonyok fejlesztését. Úgy gondolta, hogy ez az egyik legfőbb kerékkötője a megye gazdasági és kereskedelmi helyzetének. A hivatalviselővel szembeni általános ellenzéki bizalmatlanság ellen is sikra szállt, sőt igyekezett megvédeni a főispáni méltóságot is. Mint vallotta, „mert én ugyan főispán vagyok, de soha meggyőződésemet a kormánynak nem adtam el, és a kormánynak nézetét ott pártolom, ahol igaza van”.

Az Apponyi-kormány adminisztrátori rendszerének kiépítése következtében, valamint az országgyűlési tevékenysége miatt, illetve a hétszemélyes táblai teendőire hivatkozva felmentették Perényit Ugocsa megye főispáni tisztségéből.

1847-ben részt vett az Ellenzéki Nyilatkozat kiadását előkészítő tanácskozáson. A Nyilatkozat követelte a felelős kormány kinevezését, a köztelherviselést, a népképviselést, a törvény előtti egyenlőség bevezetését, a kötelező örökváltság elrendelését és az ösiség eltörlését. A tervezett miniszterjelöltek között rendre szerepelt Perényi neve. A terjesztett röpiratok igazságügyminiszter-jelöltként, majd Batthyány a király személye körüli miniszteri pozícióban látta volna szívesen. Végül nem vállalta a miniszterséget.

Az országgyűlés Felsőházának másodelnöke lett, Majláth György elnök távollétében vezette azt. Tagja volt az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, rendszeresen számolt be a hadi helyzet alakulásáról. Követte az országgyűlést és a kormányt Debrecenbe, Szegedre, majd Aradra is. Perényi a kezdetektől támogatta Kossuthnak a Habsburg-ház trónfosztására vonatkozó indítványát. 1849. április 24-én Almásy Pál képviselőházi alelnök, Szacsavay Imre képviselőházi jegyző mellett a Felsőház másodelnökeként aláírásával hitelesítette a Függetlenségi Nyilatkozatot. Báró Perényi Zsigmond nem kívánta a forradalmat, de miután elkerülhetlenné vált, inkább kész volt meghalni, mintsem a haza iránti hűtlenséggel kivonni magát belőle.

Az augusztus 13-ai világsi fegyverletétel után a Bohus-kastélyban tartóztatták le és Pestre szállították. 1849.

október 24-én reggel Szacsavay Imre képviselőházi jegyzővel és Csernus Manó miniszteri tanácsossal együtt végezték ki a pesti Újépület falai mellett. Gyászolta családját, a külföldön bujdosó és a hazában maradt minden hazafi. Kossuth Lajos ezt írta róla: „Neked, te kimagasló alak, ki abból az időből egyedül állasz, neked leborulok emléked előtt... Mesterem!”

Perényi Zsigmond holtteste a budapesti józsefvárosi temetőben nyugszik. Sírjára később magas, keresztet mészáló síremléket állítottak ezzel a felirattal: „Itt nyugszik Perényi báró Perényi Zsigmond, kinek 1849-ik év október 24-én, reggeli 6 1/2 órakor; vigasztalhatatlan neje és egyetlen fia legnagyobb fájdalomra e világot elhagyni KELLETT! Áldás és béke hamvainak!”

Ennek a párját ritkító életútnak hozzá nem méltó módon vetettek véget. Személye talán valamelyest a háttérbe szorult manapság a korszak többi kimagasló alakjához képest, de szülőföldjén máig őrzik emlékét. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség az 1848–49-es szabadságharc áldozatait, az aradi vértanúk gyásznapiján megemlékezéseit a nagyszülősi Perényi-szobornál és a Beregszász-Végardóban található Perényi-kastélynál tartja.

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: Kacsur Gusztáv

A szerkesztőbizottság: Orosz Ildikó (elnök),
Benedek Imre, Dobsa Aranka, Nagy-Dajka Enikő,
Nagy Sándor, Szilágyi Lajos

Tördelőszerkesztő: Fábrián Zoltán

Olvasószerkesztő: Riskó Márta

Fotók: MTI, KMPSZ, Kárpátalja hetilap

**Kiadja a KMPSZ megbízásából
a Kálvin Nyomda (90202 Beregszász, Kossuth tér 4.)**

Felelős kiadó: Orosz Ildikó

Lapengedély száma: ЗТ №64, **Példányszám:** 2000

Levelezési cím: 90202 Beregszász,

O. Kobyljanszka u. 17. Tel.: (+380-31-41)-2-37-47

web: www.kmpsz.uz.ua **e-mail:** info@kmpsz.uz.ua

Megjelenik a BETHLEN GÁBOR ALAP TÁMOGATÁSÁVAL

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.

Освіта (на угорській мові)

Засновник і видавець: Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство

Регістраційне свідоцтво: ЗТ №64 від 20.03.1995.

Віддруковано: П.п. Лац Чілла Степанівна
М. Берегово, пл. Кошшута 4. Тираж: 2000